

Маркова М. В.,

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-3161-5476>

ЖИТИ, ЩОБ РОЗУМІТИ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: ІВАНИШИН П. НАРИСИ З ТЕОРЕТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРОЛОГІЇ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ДОСВІД. ТЕРНОПІЛЬ : КРИЛА, 2025. 288 С.)

У добу відчутних зрушень в українській гуманітаристиці, спричинених як інтенсивними глобальними трансформаціями наукових парадигм, так і драматичними національними викликами російсько-української війни, що триває вже дванадцятий рік поспіль, особливої ваги набувають теоретичні студії, які не лише аналізують природу літературного тексту, а й посутньо осмислюють його буттєвий, національно-екзистенціальний сенс.

У цьому контексті монографія доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Петра Іванишина «Нариси з теоретичної літературології: герменевтичний досвід», опублікована цьогогоріч у тернопільському видавництві «Крила», є вагомим внеском у розвиток української теоретико-літературної думки, адже вона базується на органічному поєднанні філософії, герменевтики, філософії культури та націонасофії.

Рецензована монографія присвячена пам'яті професора Львівського національного університету імені Івана Франка Тараса Салиги й побудована у формі нарисів, що охоплюють широке коло методологічних, філософських та естетичних питань сучасного літературознавства.

Структурно видання складається з трьох логічно пов'язаних між собою розділів: «Герменевтична теорія і методологія літературознавства» (с. 21 – 106), «Феномен художності літератури» (с. 107 – 198) та «Теорія будови і тлумачення літературного твору» (с. 199 – 255). У кожному з них автор виявляє високий ступінь аналітичної проникливості, вміння поєднувати різноманітні методологічні системи (від класичної герменевтики – до постколоніальної критики й інтертекстуальності), зберігаючи при цьому цілісність власного наукового підходу.

Центральною ідеєю книги є обґрунтування націонасофської герменевтики як автентичної української гуманітарної методології, теорії і практики тлумачення, «що застосовує в якості критеріїв пізнання (регулятивних принципів мислення і розуміння) комплекс вивірених національним імперативом ідей, іманентних тій етнокультурній парадигмі, у межах якої ця герменевтика функціонує» (с. 13). Саме поняття національного імперативу, яке Петро Іванишин виводить із художньої філософії Тараса Шевченка, постає концептуальним стрижнем інтерпретації літератури як культурно-онтологічного явища. При цьому йдеться не лише про ідеологічну, а передусім про гносе-

ологічну й естетичну імплементацію фундаментального принципу: «*все, що утверджує буття нації в часі і не суперечить релігії (в нашому випадку – християнству), є добром, а все, що шкодить нації і релігії, – є злом*» (с. 13).

Автор монографії послідовно демонструє можливості застосування цієї парадигми на конкретному й дуже різноманітному художньо-літературному матеріалі: від осмислення феномену т. зв. «франкізму» (термін Івана Денисюка) як національної філософії – до інтерпретації творчості Василя Стефаника, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Дмитра Донцова, Ліни Костенко, Дмитра Павличка й низки інших українських письменників.

Водночас важливо відзначити, що праця аж ніяк не обмежується лише україноцентричним матеріалом: розділи, присвячені критиці культурного імперіалізму Едварда Саїда, теорії інтертекстуальності, постструктуралізму, філософії художності, свідчать про широту міжкультурного мислення та герменевтичну діалогічність запропонованої Петром Іванишином методологічної моделі.

Помітно, що автор репрезентує не лише ефективний, базований на тисячоліттями вивірених інтерпретативних практиках інструмент пізнання, розуміння й тлумачення художнього слова, а, власне, світогляд, глибоко вкорінений у християнські та національні цінності. Своєю методологією дослідник окреслює як продовження великої традиції гуманітарного осмислення буття, що бере початок від Платона й Августина Блаженного, продовжується у Фридриха Шлегеля, Ганса-Георга Гадамера, Мартіна Гайдеггера й оригінально трансформується в українському мисленні, зокрема у працях Івана Франка, Дмитра Донцова, Євгена Маланюка, Василя Іванишина.

Монографія привертає увагу й тим, що утверджує герменевтику як фундамент не лише для аналізу літератури, але і для формування культурної свідомості, колективної пам'яті та національної ідентичності, позаяк, за словами Петра Іванишина, «художня література була, є і таки залишиться основоположним фактором тривання й прирощення національного буття» (с. 106).

Серед найважливіших теоретичних аспектів рецензованої монографії варто виділити: 1) обґрунтування п'ятичленного ланцюга літературної комунікації (автор (письменник) – авторський художній твір – художній текст – читач (реципієнт) – читацький художній твір) і у зв'язку із цим – чітке концепту-

альне розмежування понять літературного тексту і твору (с. 199 – 206); 2) авторське тлумачення категорії сенсу як глибинної художньої структури й одного з чотирьох рівнів макроструктури літературного твору (зовнішня форма + внутрішня форма + зміст + сенс (смісл)) (с. 207 – 230); 3) виокремлення трьох атрибутивних критеріїв художності (т. зв. «техне» (технічність), ейдологічність (ейдологія), духовнотворча телеологічність (телеологія)) (с. 110 – 117); 4) розрізнення таких категорій, як «масова (популярна) література», «кітч», «антилітература» (с. 118 – 128); 5) прикладне застосування принципу герменевтичного кола у двох аспектах – класичному (Фридрих Шляєрмахер) та екзистенційному (Мартін Гайдеггер).

Наукова мова видання виважена, точна, а подекуди навіть образна, наближена до есеїстики, що надає книзі філософсько-літературного звучання. Дослідник уникає надмірної термінологічної ускладненості, не жертвуючи при цьому глибиною думки. Важливими перевагами монографії є системність викладу, логічна побудова, ґрунтовна бібліографія (337 позицій), а також широке охоплення, осмислення та оцінка як українського, так і зарубіжного літературознавчого досвіду.

Праця Петра Іванишина є надзвичайно актуальною для сьогодення – не тільки в суто академічному, а насамперед у ширшому національному значенні. Вона утверджує українське літературознавство як самобутню, світоглядно наповнену галузь знання. Монографія є важливим внеском у філософію літератури, теорію інтерпретації, герменевтику, а також переконливим свідченням життєздатності національного інтелектуального дискурсу, здатного продукувати універсальні теоретичні моделі на основі власної, питомо української традиції.

Монографія «Нариси з теоретичної літературології: герменевтичний досвід», безумовно, заслуговує на широке читачке визнання. Її можна рекомендувати до використання в університетських курсах із теорії літератури, історії світової та української літератури, літературної критики, філософії гуманітарного знання, герменевтики тощо. Книга Петра Іванишина буде корисною як для вже сформованих, досвідчених фахівців-літературознавців, культурологів, філософів, так і для аспірантів, студентів, викладачів і вчителів, а також усіх, хто прагне глибшого розуміння ролі слова в національному бутті.